

Hva er et godt problem - i norsk som tekstfag?

*Skaftun, Sønneland og Berge, 2023.
Lesesenteret/UiS / språkløyper.no*

Illustrasjon: Matilda Wiklund

Hva mener vi når vi snakker om faglige problem og problemorienteringer? Dette er spørsmål som har korte og åpenbare svar, og som kan knyttes til langt mer sammensatte og omfattende refleksjoner. Det korte svaret er at faglige problem er spørsmål og dilemma som fagpersoner i forskningsfaget er opptatt av. Problemorientert undervisning innebærer å gi elevene anledning til å møte adekvate faglige spørsmål.

Vi liker å tenke på dette som “førstehåndserfaring” av slike problem, som motstykke til å svare på oppgaver og spørsmål som læreren allerede vet svaret på. Det lengre svaret starter med å peke på at norskfaget er sammensatt av ulike forskningsdisipliner, som fra gammelt av har vært sortert i språk og litteratur. I litteraturdelen av faget studerer man tekster og samspillet mellom tekster og kontekster, og i lys av ulike teoretiske perspektiver.

Fortolkningen av tekster er en kjerneaktivitet i denne faglige aktiviteten. Vi liker å si at litteraturfaget arbeider med “teksten som problem”. Det er en forenkling, men ingen dårlig forenkling. Mot en slik bakgrunn ligger det særlig godt til rette for å sette faglige problemer i sentrum for elevenes arbeid i norskfaget. Tekster finnes lett tilgjengelig i bøker og bokhyller og på Internettet. Problemorientert litteraturundervisning handler dels om å finne «gode problemer», men det er også avgjørende at tekstene presenteres som ekte problemer. Hvis de didaktiske rammene blir for detaljerte, vil engasjementet rettes mot å gjøre det oppgaven krever (proseduralt engasjement kalles det gjerne). Det vi ønsker er at elevene skal få mulighet til å oppleve å bli engasjert i teksten selv, den faglige substansen (det kalles ofte substansielt engasjement).

Tekstarbeid er ikke noe nytt i norskfaget. Det er en lang og sterk tradisjon for tekstanalyse i norsk skole. Det er imidlertid en like lang tradisjon for å karakterisere dette tekstarbeidet som styrt av lærerens mesterlesning, av analyseoppskrifter og av jakt på virkemidler. Det som ofte

mangler i litteraturundervisningen er nettopp at elevene får møte teksten som et ekte åpent problem som kaller på tolking og kreativ tenking, og som ikke nødvendigvis har en løsning som alle er enige i. Forventningen om at læreren kommer med fasiten til slutt, sitter dypt hos både elever og lærere i norskfaget, og bidrar til å krympe rommet for engasjert deltakelse i et levende tolkningsfellesskap. Hvis vi ønsker å åpne dette rommet, så må det skapes en tillit til at elevenes bidrag har verdi. Det betyr ikke at læreren skal gi avkall på egen faglige dømmekraft, og anerkjenne alt elevene sier som like gyldig – det vil ganske raskt ødelegge tilliten til at invitasjonen til å bidra er ekte.

En måte å komme utenom forventningen om lærerens fasit, som vi har hatt positive erfaringer med overfor elever i ulike aldre, er å be elevene ta med tekster til diskusjon i klasserommet. Det kan være ulike typer tekster, og valget trenger ikke nødvendigvis begrunnes. Vi har sett det som fornuftig å bruke korte tekster i denne fasen, gjerne sangtekster. Å åpne for diskusjon av disse tekstene i klassen er en måte for læreren å møte elevene på like fot i tekstarbeidet, i en situasjon hvor det er troverdig å hevde at det ikke er en fasit. Det er ikke alle tekstene som er like meningsfulle å diskutere, men det i seg selv kan også være en viktig felles erfaring for lærer og elever på veien mot å etablere og utvide rommet for tekstarbeidet i norskfaget. Og noen av teksten vi møter i sanglyrikken er rene perler – la oss huske på at sir Bob fikk Nobelprisen i litteratur.

Interessant nok viser forskning at det ikke er bare gjenkjennelige tema og problematikker som skaper substansielt engasjement. Vi kan nesten si tvert imot. I flere studier ser vi at ungdomsskoleelever engasjerer seg substansielt i møte med litteratur som vi ikke umiddelbart ser for oss at kan engasjere dem, som for eksempel noveller av Franz Kafka, Roy Jacobsen og Raymond Carver. Dette engasjementet ser ut til å handle om et enkelt, men kanskje dermed oversett, naturlig *behov om å forstå* fra elevenes side. Det merkelige og underlige, det som de opplever som fremmed både i form og innhold, ser ut til å være noe som vekker elevenes tolkningstrang. Vi ser at de involverer seg i samtalene med ulik intensitet og ofte med liv og lyst, på jakt etter å skape sammenhenger og mening, ja, på jakt etter å simpelthen forstå hva tekstene handler om. Elevene anerkjenner slike tekster som fagets problem, som relevante, faglige problem, kan vi si.

Utfordringen er å bygge en bro mellom den måten elevene spontant møter og forstår tekster på, og mer faglige måter å snakke og skrive om tekster på. For å få til det, så må vi møte dem

der de er og vise dem at de kan ha noe å si i møtet med tekster som byr på motstand. Etter hvert som tilliten til at denne invitasjonen er ekte, kan vi se for oss at det etableres et fellesskap knyttet til arbeidet med tekster, som hviler på noen felles verdier og normer. Et slikt velfungerende tolkningsfellesskap verdsetter det beste argumentet og anerkjenner at en tolkning alltid kan formuleres på nye og enda mer presise måter.

Er det mulig å betrakte utvikling av elevenes faglighet som et langsiktig prosjekt, som begynner i første klasse og vedvarer gjennom hele grunnskolen? Ideelt sett kan man tenke seg at oppgaven med å aktivere elevenes erfaring i møte med tekster er viktigst i begynnelsen, og at de etter hvert vil ha stadig mer faglig erfaring med seg til litteraturarbeidet. På den måten holder vi liv i elevenes “naturlige” evne og vilje til å forstå, samtidig som vi bidrar til å raffinere den ved hjelp av fagets tenkemåter. Når dette ikke er gjort systematisk over tid – og det er det dessverre god grunn til å gå ut fra – så er det viktig å opprette denne forbindelsen på ny; å gjenskape opplevelsen av at “min” forståelse av teksten har relevans i diskusjonen. Ellers risikerer vi å produsere erfaringer fra tekstarbeidet som ikke gir mening for elevene utover å gjøre som de får beskjed om.

Oppsummert kan vi si at problemorientert litteraturundervisning handler om to sentrale tilnærminger som aktiveres til ulik tid. Først og fremst handler det om å anerkjenne tekster som faglige problem, og som elevene får møte som de er – uten andre oppgaver som er styrende for oppmerksomheten og arbeidet deres. Etter hvert som tolkningsfellesskapet etableres og konsolideres handler det i økende grad også om å finne tekster som er vanskelige nok til å opprettholde motivasjon for arbeidet.

Etter å ha lest fagteksten:

Bruk 5 min. til å notere ned hvilke tanker du nå gjør deg om norskfaglige problem.

Del og diskuter i gruppa.